

Els arquitectes municipals de Tortosa (1901-1923)

ANTONI LÓPEZ DAUFÍ
COAC-Demarcació de l'Ebre

RESUM

De la trajectòria i les aportacions dels arquitectes municipals de Tortosa durant la vintena d'anys que acomiadaven el segle XIX ens en vàrem ocupar en un anterior article¹. Continuant aquesta arquitectologia local, abordem en el present escrit les dues dècades següents marcades, arquitectònicament parlant, per l'arribada i l'auge del Modernisme a la ciutat. La relació cronològica dels professionals que van ostentar aquest càrrec dona peu a rescatar de l'oblit alguns dels més rellevants episodis urbanístics que van modelar la Tortosa d'avui.

Paraules clau: arquitecte, municipal, Tortosa, Modernisme, Monguió.

RESUMEN

Sobre la trayectoria y las aportaciones de los arquitectos municipales de Tortosa durante los últimos veinte años del siglo XIX ya nos ocupamos en un anterior artículo. Continuando esta arquitectología local, el presente escrito aborda las siguientes dos décadas, ambas marcadas por la llegada y el auge del Modernismo en la ciudad. La relación cronológica de dichos arquitectos nos permite rescatar algunos de los episodios urbanísticos más relevantes que modelaron la Tortosa actual.

Palabras clave: arquitecto, municipal, Tortosa, Modernismo, Monguió.

ABSTRACT

In a previous article we already dealt with the trajectory and the contributions of the municipal architects for Tortosa, over the last twenty years of the nineteenth century. Continuing with this local architectology, the present writing deals with the following two decades both marked, in an architecturally way, by the arrival and rise of the *Art Nouveau* style in this historical city. The chronological listing of these architects gives rise to rescue some of the relevant urban developments that shaped the current city.

Key words: architect, municipal, Tortosa, Art Nouveau, a Monguió.

1 *Recerca*, 15 (2013), pàg. 127-157.

Quadre 1: Relació d'arquitectes municipals de l'Ajuntament de Tortosa. Elaboració pròpia a partir dels Acords Municipals (ACBE) i dels expedients acadèmics (AHETSAB).

<i>Període en el càrrec</i>	<i>Nom i cognoms</i>	<i>Any i lloc de naixement / defunció</i>	<i>Titulació any</i>	<i>Intervencions destacades com a tècnic municipal</i>	<i>Alcalde vigent (Conservador, Liberal, Republicà)</i>
28 desembre 1901 3 desembre 1908 (1ª etapa)	PAU MONGUIÓ SEGURA (des de 1903 amb MARIÀ ALIART, delineant)	n. 10 juliol 1865, Tarragona m. 21 gener 1956, Barcelona	Arquitecte t. 1889	- Escorxador municipal (1905-08) - Rehabilitació de l'església de Sant Domènec com a Museu municipal (1908)	Miquel Bau Isern (L) Antoni de Ramon d'Abaria (C) Joan Ramírez Calvet (C) Agustí Casanova Arques (L) Joan Ramirez Calvet (C) Antoni de Ramon d'Abaria (C) Josep de Cid Piñol (L) Josep Mª Piñana Cabrera Josep Domingo Grego Vidal
10 desembre 1908 - 10 setembre 1915	FRANCESC BATLLE AMFRÉS (amb PASCUAL D'OSÓ CATALÀ, delineant/auxiliar)	n. 11 juliol 1876, Reus m. 22 març 1960, Barcelona	Arquitecte t. 6.08.1902	- Urbanització de l'entorn del Parc (1913)	Josep Domingo Grego Vidal Josep de Cid Piñol (L) Joan Mestre Noé (L) Joaquim Homedes Espuny (C)
5 novembre 1915 - 31 gener 1918	IGNASI D'AYGUAVIVES I MONTAGUT DE LEÓN DE VASSALLO (amb JORDI RAMONET SÁNCHEZ i MARIÀ LLEIXÀ SUBIRATS, delineants)	n. 1887, Tortosa m. 1964, València	Arquitecte t. 2.03.1914	- Projecte de les Escoles de Sant Llàtzer (1916) - Projecte d'Eixample de l'Aldea (1916)	Rafel Alemany Català (R) Domènec Piñana Homedes (R) Juan Bª Foguet (C) Joaquim Àngela Espuny (C) Domènec Piñana Homedes (R)
20 març 1918 - 6 juny 1918	JOSEP Mª FONT BLANCO	n. Barcelona	Arquitecte t. 29.01.1906		Domènec Piñana Homedes (R)

7 juny 1918 - 30 juny 1918	MARIÀ LLEIXÀ SUBIRATS	n. 1872, Mas dels Barberans m. 1957, Tortosa	Llicenciat en Belles Arts		Domènec Piñana Homedes (R)
1 juliol 1918 - 25 abril 1919	IGNASI BRUGUERAS LLOBET	n. 1883, Barcelona m. 1964, Barcelona	Arquitecte t. 22.01.1918	- Rectificació de la rasant del barri de Ferreries (1918) - Projecte de clavegueram general (1919)	Domènec Piñana Homedes (R) Ismael Homedes Cardona (R)
25 juliol 1919 - 19 febrer 1920	JOAN PLA CORDOBA		Enginyer electricista		Ismael Homedes Cardona (R)
20 febrer 1920 - finals de 1920	PAU MONGUIÓ FONTS	n. Tarragona	Arquitecte t. 1920		Antoni de Ramon d'Abaria (C)
13 gener 1921 - 31 octubre 1923 (2ª etapa)	PAU MONGUIÓ SEGURA	n. 10 juliol 1865, Tarragona m. 21 gener 1956, Barcelona	Arquitecte t. 1889	- Escalinata del Llac Nou del Parc (1921) - Urinaris exteriors al Mercat, vora l'Ebre (1923)	Antoni de Ramon d'Abaria (C) Joaquim Sales Homedes Antoni de Ramon d'Abaria (C) Primitiu Ayuso Colina (C)

INTRODUCCIÓ

El present escrit s'inicia amb l'entrada del segle XX, un moment en què Tortosa desplegava la seva expansió urbana sota el signe de la modernitat. L'onada d'higienisme experimentada a les acaballes del segle XIX, es concretarà durant les següents dues dècades amb l'execució generalitzada del clavegueram públic, la construcció d'un nou escorxador municipal, l'ampliació del cementiri i la mateixa creació del Laboratori municipal. També, se succeiran les temptatives per garantir un proveïment constant i suficient d'aigua potable a la població. Entomant un nou pas tecnològic, l'altre tema recurrent al llarg del període analitzat serà la implantació de l'enllumenat elèctric, tant en l'àmbit públic com en el privat.

La Tortosa de començaments de centúria assistirà bocabadada a l'arribada –una mica tardana– i a l'auge del modernisme arquitectònic. Precisament serà un tècnic municipal, Pau Monguió Segura, l'introduïdor d'aquest llenguatge artístic que deixarà rellevants edificis a l'eixample del Temple, una zona construïda a la mida d'una burgesia local, socialment enlairada gràcies al profitós comerç de l'oli.

D'altra banda, els principals equipaments de la ciutat mudaran el seu emplaçament per donar millor servei a la ciutadania (la Casa de la Vila, l'Hospital, els Jutjats) i se'n crearan de nous (Escoles municipals, caserna de la Guàrdia Civil) tot evidenciant l'eufòria que es vivia a la ciutat. Al capdavant de la vessant tècnica d'aquests i altres afers, l'arquitecte municipal continuarà sent de gran pes específic dintre l'organigrama de l'Ajuntament. Serà ell, un cop més, l'encarregat de reflexionar *sobre l'ordre invisible que regeix les ciutats; sobre les regles a les quals respon el seu sorgir i prendre forma i prosperar i adaptar-se a les estacions*¹. En el seu àmbit d'actuació, aquest professional ja no es veurà amenaçat per la competència dels mestres d'obra als quals se'ls havia privat –via Reial Ordre– de redactar projectes d'edificis públics.

En suma, doncs, tractarem dues dècades de vitalitat municipal creixent, políticament afavorides pels governs republicans d'aleshores i dissortadament ennuvolades, a partir de 1923, per la dictadura de Primo de Rivera.

El Regt. Municipal
Pau Monguió

1 CALVINO, Italo. (1985): *Les ciutats invisibles*. Editorial Empúries, Barcelona, pàg. 124.

Pau Monguió Segura (1901-1908)

Després de l'apressada marxa cap a València del tècnic municipal Francesc Mora -qui fins al juliol de 1901 havia estat signant permisos d'obra- un prometedor arquitecte vindria a substituir-lo. Es tractava de Pau Monguió Segura, nascut a Tarragona el 10 de juliol de 1865.

Pau Monguió cursà els estudis d'Arquitectura a l'Escola de Barcelona on es va titular², el 5 d'agost de 1889, juntament amb companys com Pere Caselles Tarrats i Lluís Domingo Rute³, entre altres. Essent estudiant, col·laborà amb l'insigne arquitecte August Font Carreras en la construcció del Seminari de Tarragona (projecte de 1884).

Després de dues experiències com a tècnic municipal, primer a la seva Tarragona natal (1890-96) i més tard a Terol (1898-1901), Monguió arribà a Tortosa, amb 36 anys i un sòlid bagatge professional, per fer-se'n càrrec de la plaça d'arquitecte municipal. Cal recordar que aquesta feina implicava la de comandament en cap del cos de bombers per la qual rebia, a banda, una gratificació⁴ extraordinària de 15 pessetes mensuals. Pocs dies després de la seva arribada a la ciutat, Monguió decidí renovar l'aspecte del seu despatx tot encarregant pintar⁵ l'oficina tècnica de la tercera planta al reconegut artista local Marià Gendre Zalazar.

En la sessió del 24 de febrer de 1902 el consistori tortosí aprovava el projecte de clavegueram de la plaça de la Font i del carrer de Sant Blai i s'incoaven els expedients d'expropiació dels terrenys on s'havia d'emplaçar el nou cementiri de Sant Llàtzer, projectat per Joan Abril. Es donava la circumstància de que els únics propietaris⁶ afectats eren els hereus de Marià d'Abaria i el comte de Bañuelos. L'acord econòmic final no s'assoliria fins març de 1908 i encara gràcies a la filantròpica aportació⁷ monetària de la mecenes Francisca García. Així d'escurades romanien, aleshores, les arques municipals.

D'altra banda, en aquells mateixos dies s'acordava⁸ per aclamació concedir el títol de fill predilecte de la ciutat a l'insigne escultor Agustí Querol Subirats. Al mateix temps, es decidia batejar amb el nom d'aquest llore-

2 ETSAB (1977): *Catàleg de l'Exposició commemorativa del centenari de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona 1875-76/1975-76*. Barcelona, Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona.

3 Lluís Domingo Rute va ocupar la plaça d'arquitecte municipal de Tortosa entre els anys 1895 i 1896. Vegeu LÓPEZ DAUFÍ, A. (2013).

4 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 13 de gener de 1902, f. 8v.

5 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 10 de març de 1902, f. 39v.

6 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 16 de juliol de 1902, f. 94.

7 *La Veu de la Comarca*, 31 de març de 1908, pàg. 2.

8 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 3 de setembre de 1902, f. 113v.

jat artista l'aleshores cèntrica plaça de la Font. La cerimònia⁹ del canvi de nom no tindria lloc fins al 9 de setembre de 1906.

Una altra modificació que la ciutat experimentà en el seu nomenclàtor, durant la primera dècada del segle XX, va ser la del carrer Ample, el qual passà a anomenar-se Francesc Gil de Frederic, en homenatge a aquest missioner dominic tortosí. El 31 d'octubre de 1904 s'acordà aquest canvi de nom així com la col·locació d'una làpida commemorativa a la façana de la casa on hi va nàixer el màrtir del Tonquí¹⁰. Curiosament, l'any 1907 l'arquitecte Monguió fixà la seva residència¹¹ en el segon pis del número 11 d'aquest històric carrer on també s'aveïnava la societat d'aigües de la Caramella.

Novament, el 15 maig de 1905, s'acordà substituir el nom del carrer de l'Estació pel de Miguel de Cervantes. Malgrat tot, l'aclaparadora lògica que justificava el nom del principal eix de l'exemple del Temple -el qual s'encamina rectilíniament fins a l'estació ferroviària- en front del canvi imposat a favor de l'immortal literat ha fet perdurar fins als nostres dies el vocatiu original.

En allò pertocant a les infraccions urbanístiques, el 12 d'agost de 1903 es procedia a multar els propietaris que havien arrebossat les seves façanes sense l'autorització pertinent. Aquesta dada ens informa que, aleshores, ja existien ordenances municipals que regulaven aquest aspecte del guarniment exterior dels edificis. Tanmateix, en atenció a la festivitat de la Cinta, també ens consta l'exempció del pagament d'arbitris per a obres d'arrebossat exterior de paraments.

La protecció davant el foc constituïa, a començament de segle, tot un mal de cap per a l'autoritat municipal. A Monguió se li demanava estudiar la col·locació de més boques d'incendi¹², separades a una distància de 25 o 30 metres, doncs, aleshores, només se'n comptabilitzaven cinc en tota la ciutat.

Una altra preocupació d'índole econòmica que llavors s'arrossegava eren els onerosos lloguers de locals per a la instal·lació d'escoles públiques i de burots que estava costejant l'Ajuntament. Això, afegit a la lamentable situació d'alguna d'aquestes escoles –com era el cas de Vinallop– van activar l'encàrrec¹³ a l'arquitecte municipal de sengles projectes per tal d'estalviar en aquells conceptes. Per a tal empresa, Monguió va poder comptar amb

9 *Diario de Tortosa*, 16 d'agost de 1906, pàg. 2.

10 Regió del nord de Vietnam.

11 *Diario de Tortosa*, 27 de novembre de 1907, pàg. 2.

12 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 2 de setembre de 1903, f. 16v.

13 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 9 de setembre de 1903, f. 19.

l'ajut del delineant¹⁴ i escrivent Marià Aliart, nomenat a la setmana següent de l'anterior acord.

Pel que fa a atribucions urbanístiques, una de les resolucions més significatives adoptada aleshores era la que passava a atorgar als ajuntaments l'exclusiva competència en l'obertura i l'alineació de carrers, places i tota classe de vies de comunicació “[...] *siendo dichos acuerdos inmediatamente ejecutivos [...] sin necesidad de la aprobación del Gobierno de la Provincia*”.¹⁵ En aquest sentit, una de les primeres actuacions desenvolupades va ser la rectificació d'alineacions¹⁶ del carrer major del raval de San Vicent. Per contra, la desitjada desaparició de les zones polèmiques encara es faria de pregar.¹⁷

La premsa local es feia ressò de l'aspecte indecorós i anti-higiènic que presentaven les immediacions de l'edifici del Mercat. En la mateixa sessió de 26 de setembre de 1904 es proposava solucionar el problema de les miccions descontrolades mitjançant la construcció d'urinaris públics a l'exterior del formidable edifici. La proposta, però, es va haver de desestimar per la manca d'aigua corrent en aquell immoble. De fet, es feia molt necessària la instal·lació d'una font i, sobretot, calia dotar d'aigua les parades. L'Ajuntament intentava, sense èxit, que fos el Banc de Tortosa –concessionari de l'edifici– qui se'n fes càrrec de portar-hi l'aigua.

Com veiem, les preocupacions higienistes a principis de segle XX¹⁸ eren cada cop més obstinades. De gran importància econòmica i sanitària fou la promulgació del Reial Decret de 6 d'abril de 1905 el qual, com a novetat més destacada, imposava l'obligació de construir un escorxador municipal a les capitals de província i als municipis de més de 10.000 habitants. En aquest context d'efervescència higienista, l'insuficient capacitat i, sobretot, la crònica manca d'higiene de l'escorxaria –aleshores situada al barri del Rastre, a tocar de la Plaça de Tetuán– suposaven una insostenible situació de risc que justificava, plenament, la construcció d'un nou edifici equipat amb instal·lacions adequades a les exigents normatives de salubritat. D'aquesta manera, en sessió del 15 de maig de 1905, el consistori presidit per l'alcalde Antoni de Ramon i d'Abaria encarregava directament a l'arquitecte municipal, Pau Monguió, el disseny d'un nou escorxador públic alhora que acordava la urgent redacció de les bases per a la seva

14 Com a mesura d'estalvi econòmic, les places de delineant i d'ajudant de l'arquitecte s'havien suprimit l'any 1900.

15 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 23 de setembre de 1903, f. 25.

16 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 25 de novembre de 1903, f. 52v.

17 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 23 de desembre de 1903, f. 62v.

18 Vegeu DD. AA. (2015)

construcció, descartant la validesa d'un anterior projecte¹⁹ d'escorxador que esperava la seva oportunitat, arxivat a l'oficina tècnica.

Entomant aquest repte de modernitat, s'ha de subratllar que la resposta arquitectònica de Monguió va estar a l'alçada de les demandes de salubritat pública més exigents tot projectant un equipament industrial absolutament funcional, bastit amb una magnificència d'obra d'art total. Bolcat des de bon començament en cos i ànima en aquesta obra, Monguió no volia deixar escapar cap detall:

Se da lectura a un oficio suscrito por el Sr. Arquitecto en el que se pide se acuerde la adquisición del material necesario a fin de poder sacar con rapidez y perfección copias de los planos del Matadero y de los demás que se confeccionen. La Corporación acordó como se pide²⁰.

Partint del model francès d'escorxador, en el què les diferents activitats es desenvolupaven en pavellons independents separats entre sí per carrers i patis oberts, Monguió plantejà, per a cada tipus de bestiar, una successió concèntrica de naus (corral-àrea de sacrifici-sala d'oreig) constituint una seqüència funcional que, alhora, evitava l'encreuament de circulacions entre persones i bestiar.

Si bé en l'aspecte familiar Monguió patia un sobtat revés amb la mort²¹ de la seva filla Pilar a causa d'una brevíssima malaltia, en allò professional rebia merescuts elogis (magnífic i sumptuós) per part de tota la premsa²² local tan aviat es van poder admirar els plànols del nou escorxador. El projecte redactat per Monguió també va promoure la lloança de la corporació municipal la qual, altament complaguda per l'excel·lent treball del funcionari, desitjava gratificar-lo d'aquesta manera:

[...] no permitiendo el estado del Erario Municipal otorgar ninguna recompensa en metálico al Sr. Arquitecto D. Pablo Monguió por el extraordinario trabajo que representa el proyecto de Matadero propone que la entidad concesionaria o constructora venga obligada a abonar a dicho Señor la cantidad que en concepto de proyecto y dirección facultativa viene consignada en los presupuestos de la mentada obra, debiendo abonarse la suma antes de la apertura al público del Matadero²³.

Finalment, el 29 d'agost de 1906 s'iniciaven²⁴ les obres d'un edifici llargament desitjat i que durant el seu procés d'execució presentaria no poques controvèrsies i múltiples retards.

19 LÓPEZ DAUFÍ, A. (2013): Op. cit., pàg. 146.

20 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 30 d'octubre de 1905, f. 88v.

21 *Diario de Tortosa*, 25 de juny de 1906, pàg. 2.

22 *Diario de Tortosa*, 16 de juliol de 1906, pàg. 2.

23 *Acords Municipals*, sessió de 20 de novembre de 1905, f. 99v.

24 *Diario de Tortosa*, 4 de setembre de 1906, pàg. 1.

Amb data de 15 de juliol de 1907, el comerciant i propietari Facundo Segarra Rams demanava el permís d'obres per aixecar, al número 2 de l'antic carrer de l'Estació, el que seria el primer edifici²⁵ modernista del nou eixample del Temple. Els plànols del projecte venien signats per l'arquitecte forà Pere Caselles. No seria pas el primer ni tampoc l'últim projecte que signés aquest company d'estudis i amic personal de Monguió. De fet, si examinem els expedients d'obres de particulars a Tortosa durant el període 1905-1907 podrem comprovar que més del 90% d'aquests porten la rúbrica de l'arquitecte reusenc Caselles. Si a aquesta infreqüent circumstància li afegim que Pau Monguió va signar 53 projectes d'edificis a Reus tot coincidint amb els anys en què Pere Caselles fou arquitecte municipal d'aquella població arribarem a la conclusió –àmpliament ratificada– de que ambdós professionals van entrecanviar signatures per tal d'esquivar la incompatibilitat de projectar, alhora, obra pública i privada en la respectiva ciutat d'on eren tècnics municipals. Per avalar aquesta tesi, cal afegir que la premsa local, sempre tan àvida per airejar les anades i vingudes dels *vips* del moment, no va publicar mai cap tipus de notícia relacionada amb l'arquitecte Pere Caselles Tarats. Ni visites d'obra, ni conflictes laborals, ni la tradicional cerimònia de “cobrir aigües”, ni endarreriments en els terminis, ni anhelades inauguracions. Misteriosament, en el cas de Caselles cap de les habituals circumstàncies que acompanyen l'execució material de qualsevol edifici va deixar petjada periodística a Tortosa.

Després de dos dies de pluja torrencial, la infausta matinada del dimecres 23 d'octubre de 1907 l'Ebre va sortir de mare tot negant els carrers²⁶ de la part baixa de la ciutat i deixant, en general, un escenari de devastació material i de pèrdues humanes com no es recordava en tot el segle XX. Malgrat l'esfondrament de 110 cases –segons comptabilitzava l'Observatori de l'Ebre– l'edifici del nou escorxador, encara en obres, resistí bé els embats del riu, contrariant els detractors d'aquesta imponent obra. En canvi, l'església del Roser, on l'aigua arribà a superar els tres metres d'alçària, va resultar seriosament afectada per la inundació la qual va provocar greus esquerdes en la seva fàbrica. La desmesurada desgràcia mobilitzà l'ajut humanitari i econòmic d'altres poblacions veïnes, destacant-ne el prestat per la ciutat de Reus, a qui la corporació municipal²⁷ li agrairia el gest solidari posant-li el seu nom al tram de via compresa entre el carrer Unió²⁸ i el portal del Temple.

25 L'adinerat Facundo Segarra estava casat amb Elisa Lapeira. Al segon pis de casa Segarra es va traslladar, l'octubre de 1910, el taller de sastreria del seu germà, Tomás Lapeira. Malgrat tot, l'edifici es coneix popularment com “casa Matheu”, nom del reconegut metge, J. Matheu Vilàs, que hi va obrir consultori.

26 Carrers del Pes de la Palla, de Sant Roc, de Santa Anna, dels Canvis, entre altres.

27 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 31 d'octubre de 1907, f. 11v.

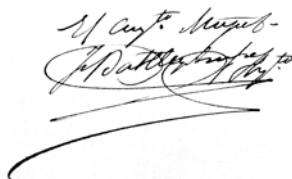
28 Actualment, carrer de Teodor González

Com en altres històriques avingudes, la tràgica riuada d'octubre de 1907 va posar de manifest la indefensió i vulnerabilitat urbanes davant les crescudes excepcionals del riu. Arran d'aquest desprietat desbordament es reclamà, amb urgència, la construcció del mur de defensa al marge dret del riu, entre el pont de la Cinta i la fàbrica d'en Piñol. I és que el poc meditat emplaçament del nou escorxador, envaint la llera del riu, generava un talús que desviava el corrent fluvial cap a l'altra vora de riu. Aquesta obstrucció sobrevinguda provocava que la riba del raval de la Creu s'anés descarnant paulatinament per l'acció erosiva de les aigües, amb l'amenaçador risc de resultar fàcilment inundable.

Pel que fa a les principals obres públiques aleshores en curs, el 15 de juliol de 1908 es trobava molt avançada la rehabilitació de l'antiga església de Sant Domènec, destinada a acollir el museu municipal, i el 20 d'agost següent Monguió donava per acabada la construcció²⁹ del nou escorxador, al barri de Sant Jaume. Aquest mateix any, a Barcelona, l'arquitecte modernista Lluís Domènech Montaner enllestia les obres del Palau de la Música Catalana.

Arran del seu nomenament com a arquitecte provincial de Terol, el 2 d'octubre de 1908, Monguió es traslladà³⁰ a aquell municipi en el qual ja havia ocupat el càrrec de tècnic municipal. Inesperadament, però, l'1 de desembre següent tornà a Tortosa degut a l'accident mortal d'un paleta, succeït mentre treballava en la construcció de la casa de Pilar Fontanet (viuda de Fontcuberta), posteriorment coneguda com la casa Grego. Aquesta luctuosa incidència donaria més versemblança a la tesi, abans esmentada, de que fos Monguió el veritable autor i responsable d'aquest magnífic edifici *art nouveau* i no pas Pere Caselles, l'arquitecte reusenc que havia estampat la seva signatura en els plànols del projecte.

Amb aquest amarg final i reclamant a l'Ajuntament honoraris³¹ impagats, Monguió s'acomiadava momentàniament³² de Tortosa, doncs en la sessió de 3 de desembre de 1908 es donava lectura a l'ofici en el qual renunciava al càrrec d'arquitecte municipal per incompatibilitat amb el d'arquitecte provincial, sent-li acceptada la dimissió.

29 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 20 d'agost de 1908, f. 7v-8.

30 *El Restaurador*, 25 de novembre de 1908, pàg. 3.

31 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 19 de novembre de 1908.

32 La vinculació professional de l'arquitecte Pau Monguió Segura amb Tortosa no acabaria aleshores. Tindria lloc una segona etapa tal i com s'explica, més endavant, en aquest escrit.

Francesc Batlle Amfrés (1908-1915)

El 14 de gener de 1909 el padró de Tortosa enregistrava les baixes de Pau Monguió i família: l'esposa Pilar Fonts Barberà i els seus quatre³³ fills Pablo, Pilar, Francisca i José. Dos mesos després i un cop instal·lats a la ciutat es donaven d'alta³⁴ l'arquitecte Francesc Batlle i la seva muller, Pilar Montero Alarcia –filla del Registrador de la Propietat del partit de Reus– amb qui s'havia casat poc abans d'accedir al càrrec d'arquitecte municipal de Tortosa.

Cinc arquitectes s'havien presentat per cobrir la plaça vacant deixada per Monguió: Francesc Batlle Amfrés (t. 1902), Francisco Lamolla Morante (t. 1896), Raimundo López Ahijado, Enrique Nieto Nieto³⁵ i Andrés de Ocariz Robledo. De tots ells, fou el reusenc Francesc Batlle qui seria nomenat arquitecte municipal, de forma interina, en sessió del 10 de desembre de 1908. Només dos mesos després, li fou adjudicada la plaça en propietat amb un sou assignat de 3.000³⁶ pessetes a l'any i 365 pessetes com a gratificació per ser comandant de la companyia de bombers. Aquest nomenament el va obligar a renunciar al càrrec de regidor³⁷ –per Unió Republicana– de l'Ajuntament de Reus que aleshores ostentava. Des del març d'aquell any, Batlle comptaria amb la col·laboració tècnica del delineant Pascual d'Ossó Català, nascut a Vinebre i, per a més se'nyes, oncle del futur Sant Enric d'Ossó.

Una de les seves primeres actuacions fou la reorganització d'un relaxat cos de bombers, tot denunciant actes d'indisciplina³⁸ dels seus membres. Setmanes³⁹ després es veuria implicat en la polèmica suscitada pel discutit trasllat de l'Hospital, des del seu emplaçament al carrer Beneficència, del raval de Jesús, a la plaça O'Callaghan, de Tortosa.

Després d'haver aconseguit –no sense costerudes gestions– que fos el mateix Estat qui se'n fes càrrec del seu pagament, l'abril de 1909 s'iniciaven les expropiacions dels edificis i dels terrenys afectats per la construcció de les rampes del nou pont de ferro que sufragava, precisament, l'Estat. Entre els principals afectats figuraven el recentment defenestrat arquitecte diocesà, Joan Abril, i el totpoderós Bisbat qui, a més a més de

33 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, Dels quatre descendents, Pilar, la filla gran, ja havia traspassat l'any 1906.

34 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió d'11 de març de 1909, f. 98v.

35 Arquitecte nascut a Barcelona que desenvoluparia una fecunda trajectòria professional a la ciutat de Melilla, d'on seria tècnic municipal, instaurant un modernisme de tall català que evolucionaria cap a l'eclecticisme i l'Art Déco.

36 Aquesta remuneració no havia experimentat cap augment des de 1881.

37 *Diario de Tortosa*, 15 d'abril de 1909 pàg. 2.

38 Els bombers es negaven a participar en les maniobres perquè no se'ls havia pagat el darrer incendi.

39 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 12 d'agost de 1909, f. 2v-4.

ser generosament indemnitzat,⁴⁰ exigiria la construcció d'un nou temple del Roser a l'altra banda de riu. Aquesta fase d'expropiació representava el principal escull a superar per l'acabament d'aquest anhelat pont, la part metàl·lica del qual ja estava acabada des de feia gairebé deu anys.

Pel que fa a la petita escala urbanística, resulta curiosa la manera compartida en què llavors s'executaven les voreres⁴¹ urbanes de davant dels edificis de nova construcció: els propietaris abonaven el cost del ciment pòrtland i l'Ajuntament hi posava la ma d'obra i la base granular (pedraplé o *matxaca*).

A partir de 1910 es fa habitual –tal vegada, obligatòria– la presència del dibuix de la secció general de l'edifici en els preceptius plànols que acompanyen els expedients de sol·licitud de permís d'obra. Aquesta novetat no responia pas a la necessitat de verificar l'exigida ventilació de les dependències ni a constatar les agradoses proporcions dels espais projectats. El tall longitudinal que, com a mínim, seccionava la part de la façana principal servia, bàsicament, per controlar el vol de les tribunes o el d'altres cossos en voladís que s'apropiaven de l'espai públic, tota una novetat que calia regular urbanísticament i gravar econòmicament.

Una altre avenç tecnològic que llavors trucava a la porta era el canvi del llum de gas al llum elèctric (*mecheros incandescentes*) i la corresponent campanya per promocionar-lo. En la sessió del 24 de setembre s'acordava subvencionar, amb 3 pessetes per focus, els particulars que substituïen l'antic enllumenat tot instal·lant focus d'arc voltaic.

A finals de 1910, el carrer de la ciutat era novament objecte de modificacions per tal de retre homenatge a dos ebrencs il·lustres. En la sessió del 5 de novembre s'acordà posar el nom del Dr. Ferran⁴² al carrer Unió (actual Teodor González). Al desembre següent, arran d'una proposta encapçalada pel director de l'Orfeó Tortosí, Joan Moreira, era l'il·lustre compositor i musicòleg tortosí Felip Pedrell qui rebia l'honor de veure el seu nom batejant el carrer de davant del Parc (avui, avinguda de la Generalitat).

En pàgines anteriors hem parlat de l'intercanvi de signatures entre els arquitectes municipals Monguió i Caselles. Un altre exemple de no respectar l'exigència ètica bàsica el trobem durant l'etapa 1908-1915 quan

40 *El Restaurador*, 2 de març de 1910, pàg. 3. Al Bisbat de Tortosa li correspongué la indemnització més alta (155.679,53 pta).

41 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 25 de novembre de 1909, f. 84v.

42 Fent-se ressò de l'exitosa intervenció del doctor Ferran en l'aleshores recent Congrés Antituberculós de Barcelona.

l'arquitecte Josep Plantada⁴³ actuava com a *firmón*⁴⁴ de Batlle Amfrés. Ambdós professionals havien estudiat la carrera junts a l'Escola de Barcelona, on es van titular el mateix dia (6 d'agost) del mateix any (1902). Durant aquest període de set anys els projectes de Plantada floreixen a Tortosa. Abans i després, no. Tot plegat, evidenciava lo fàcil que resultava burlar l'estricta prohibició amb un simple bescanvi de signatures.

Entre 1910 i 1912 s'atorguen permisos per edificar obra nova, entre altres, a José Bau Vergés, Fernando Pallarés Besora i José Ballester Romero. Tots tres eren adinerats comerciants d'oli que desitjaven bastir les seves residències particulars tot exhibint el seu poder social i econòmic. A tal efecte, tots tres immobles adoptaren l'estil modernista que havia causat furor entre la burgesia de Barcelona en el tombant de segle XIX-XX i que arribava amb un evident retard als nostres edificis si tenim en compte que l'any 1911, amb la publicació de l'Almanac dels noucentistes, Eugeni d'Ors clausurava oficialment el Modernisme i donava el tret de sortida al Noucentisme. Ben fàcilment, a Tortosa es pot establir una estreta vinculació⁴⁵ entre la indústria d'extracció d'oli i l'esclat del Modernisme.

A mitjans de 1911 l'obra pública a Tortosa experimentava un moment àlgid: un nou pont del ferrocarril s'estava executant en paral·lel a l'existent i sense aturar el servei ferroviari; es construïen les eternes rampes del Pont de l'Estat les quals no s'obririen al transit rodat fins al 7 de novembre d'aquell mateix any; i avançava a bon ritme el traçat del guadianesc canal de l'esquerra de l'Ebre, al capdavant de les obres del qual figurava l'enginyer Rafael Izquierdo Jáuregui⁴⁶.

Pel que fa a la dedicació específica d'un arquitecte municipal a la Tortosa d'aleshores, són anys en què aquest perfil tècnic s'hi veu abocat a realitzar feines d'allò més variades per tot l'ampli terme municipal. Així, al pluriocupat Batlle Amfrés se'l podia trobar inspeccionant els desguassos d'una finca d'arròs a la partida de La Cava; dirigint les obres de col·locació del pedestal del monument a Manuel Domingo Sol, a la plaça del Rastre; informant sobre les condicions de seguretat de la plaça de bous de l'Aldea; capitanejant les tasques d'extinció d'un incendi o bé, promocionant les excel·lències del mosaic hidràulic fabricat per l'empresari Federico Garcín.⁴⁷ Sortosament per a altres tasques habituals, el

43 Josep Plantada i Artigas (Barcelona, ?-1925). Cal dir, però, que algun articulista ha confós, ocasionalment, l'arquitecte Josep Plantada amb el mestre d'obres Josep Muntada. Aquest comprensible lapsus ve motivat per la confusa llegibilitat de la signatura de l'arquitecte.

44 Aquesta plausible hipòtesi serà àmpliament fonamentada en un proper article.

45 LÓPEZ DAUFÍ, Antoni (2018): "Tortosa. Modernisme, fruit de les oliveres" en *Coup de fouet*, núm. 28, Barcelona, pàg. 4-11.

46 Fins la seva mort, esdevinguda el 5 d'octubre de 1911.

47 La fàbrica de pedra artificial i el magatzem de materials de construcció de Federico Garcín ocupaven l'antic local de la Duana, vora el pont de Ntra. Sra. de la Cinta.

gener de 1911 l'oficina de l'arquitecte municipal es dotava d'un utilíssim recurs amb l'adquisició d'un teodolit de la marca *H. Morin*. Equipada amb trípode, espiell de fusta, plomada, llum incorporada i caixa per al transport, aquesta nova eina suposava un gran ajut per desenvolupar acurats treballs de topografia.

A partir de l'1 de juliol de 1911, els aparadors de les llibreries tortosines mostraven amb orgull el plànol de la ciutat, imprès a set tintes i traçat per l'arquitecte Joan Abril. Aquest document cartogràfic, amb data de 1909, es podia adquirir per 1 pesseta i, tot sigui dit, estava àmpliament inspirat en el capdavanter plànol urbà, editat l'any 1890, obra del malaquanyat arquitecte tortosí Víctor Beltrí Roqueta.

L'estiu de 1911 deixava constància d'una pràctica urbanística i social, ja ben estesa aleshores, com era l'estiueig a les segones residències o 'xalets' que comerciants i altres professionals liberals gaudien a les rodalies de l'ermita de Mig Camí i on, curiosament, es comptava amb una nodrida presència de viudes propietàries: Maria Tomàs (Vda. de Marnat), Genoveva Ferrer (Vda. de Climent) i Josefa Mora (Vda. de Faura), entre altres. Mentrestant, a ciutat, el problema de l'abastiment d'aigua potable seguia generant descontentament: l'aigua de la Caramella escassejava a finals de 1911 i, a mitjan juny de 1912, els paradistes es queixaven de que no arribava aigua al Mercat.

Les noves cases que es construïa la burgesia tortosina de la segona dècada del segle XX, tot incorporant certes formes (tribunes o miradors volats) per assenyalar diferències de classe, no deixaven de causar admiració ciutadana i controvèrsia administrativa, alhora. Després d'un perllongat estira-i-arrotonsa, la Comissió Provincial autoritzà⁴⁸, finalment, un voladís d'1,90 m als miradors de casa Fernando Pallarés (carrer Aranda⁴⁹), revocant d'aquesta manera un acord municipal anterior pel qual se li admetia una volada màxima d'1,70 m. La constatada absència d'una ferma base tècnica sobre policia urbana evidenciava la necessitat d'actualitzar les ordenances municipals llavors vigents, les quals dataven de l'any 1870. Caldria esperar, però, fins al febrer de 1916 per a acordar-ne el projecte d'unes de nou encuny.

A finals gener de 1913⁵⁰, l'arquitecte Batlle havia enllestit el projecte d'urbanització de l'entorn del parc municipal, i per la vespra de Sant Pere es preveia inaugurar una altra obra seva: el disseny del nou local del Centre del Comerç, un elegant espai cultural-recreatiu que ocupa-

48 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 21 de febrer de 1913, f. 89.

49 Actualment, carrer Ricard Cirera.

50 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *El Restaurador*, 30 de gener de 1913, pàg. 2.

va tot el primer pis de l'edifici⁵¹ d'Alonso Ballester Igón. Unes setmanes abans d'aquesta data, l'arquitecte plorava la mort⁵² prematura del seu fill, Francisco, de només sis mesos d'edat.

Com la de qualsevol arquitecte en l'exercici lliure de la professió, la tasca d'un tècnic municipal també estava sotmesa a tota una sèrie de riscos. Per cobrir aquesta eventualitat, en aquella època l'Ajuntament tenia contractada una pòlissa d'assegurança amb la companyia *Hispania*, segons la qual pagava una factura mensual de 101,35 pta. Tanmateix, els edificis municipals estaven assegurats en funció dels seus valors estimats: s'havia contractat –amb la companyia *La Catalana*– una pòlissa de 50.000 pta. per la plaça de bous i una de 6.000 pta. per l'escorxador vell situat vora la plaça del Rastre.

La companyia de subministrament de fluid elèctric *La Canadiense* estava construint la seva fàbrica a la zona del Temple, a principis⁵³ de 1913. L'11 de desembre d'aquell mateix any, Batlle emetia un informe quantificant l'estalvi econòmic que suposaria la substitució dels 12 *mecheros* a gas existents a l'edifici del Mercat per enllumenat elèctric. Amb el mateix propòsit, el 3 de juliol de 1914⁵⁴ aquest tècnic anava al pont de l'Estat a estudiar *in situ* la instal·lació de fanals elèctrics en el tram metàl·lic.

El 9 de setembre de 1915 Francesc Batlle marxà cap a Barcelona, per treballar d'arquitecte a la Diputació Provincial i, més endavant, d'arquitecte ajudant de la Secció 1^a de les oficines d'Urbanisme i Obres de l'Ajuntament de Barcelona. En la sessió plenària del dia següent, el Consistori tortosí acceptava la seva renúncia al càrrec que havia vingut ocupant amb provada professionalitat i evident empatia envers la ciutat, fins al punt de posar-li el nom de Maria Cinta a la seva única filla.

Com a mesura provisional, s'habilità el delineant Alberto Rius per substituir l'arquitecte municipal sortint, en tot allò que no fos de competència tècnica. A partir d'aquesta data, sospitosament i de forma automàtica ja no tornà a aparèixer cap més projecte signat per Josep Plantada. Posteriorment a la seva renúncia, Batlle encara signaria alguns projectes al terme de Tortosa però, ara sí, sense haver de recórrer a la més que probable suplantació d'autoria.

El Arquitecto Municipal

51 Els plànols d'aquest edifici venen signats per l'arquitecte barceloní August Font, en data de 5 de juliol de 1886 i només es van arribar a construir els dos primers nivells i part del tercer. *ACBE*, any 1886, exp. 45.

52 *El Restaurador*, 2 de juny de 1913, pàg. 3.

53 *El Restaurador*, 2 de gener de 1913, pàg. 2.

54 *El Tiempo*, 3 de juliol de 1914, pàg. 2.

Ignasi d'Ayguavives i Montagut de León de Vasallo (1915-1918)

Per tal de donar compliment a la sentència del plet contenciós administratiu entre l'Ajuntament i el contractista de l'obra de l'escorxador, José Maria Montagut Díaz, aquest últim procedia a executar les obres dictaminades pels pèrits i, d'aquesta manera, poder dur a terme la recepció provisional de l'edifici, la qual cosa tindria lloc el 15 d'octubre de 1915. En aquest acte⁵⁵ es consignaven, entre altres mancances, l'absència d'envidrament en algunes finestres i el deteriorament o trencament del material –l'aleshores nouvingut fibrociment– en què estaven dissenyades les marquesines de connexió entre pavellons. La imminent entrada en servei d'aquest cobejat equipament provocaria l'obertura, en un breu lapse de temps, d'abundants negocis de *tablajeros*⁵⁶, particularment a la veïna barriada de Remolins.

Rondant aquelles mateixes dates i amb el llampanat títol⁵⁷ d'arquitecte, Ignasi d'Ayguavives i Montagut descansava, plàcidament, a la residència familiar d'Alcanar sense imaginar que, pocs dies després, seria nomenat⁵⁸ arquitecte municipal de Tortosa, de forma provisional. Amb uns cognoms que pregonen el seu granat llinatge, aquell novençà era fill del distingit marquès de Guardia Real, és a dir, nebot del cèlebre marquès de las Atalayuelas⁵⁹ i, per via materna, estava emparentat amb la casa comtal de la Torre de l'Espanyol. Entre les primeres feines desenvolupades figuren el projecte de cementiri per a la partida de La Cava i el de l'església parroquial de la partida de l'Aldea.

Tortosa encetava l'any 1916 amb el nomenament⁶⁰ d'un nou alcalde –el republicà Domingo Piñana Homedes– i amb l'acord municipal per instal·lar l'enllumenat elèctric al mercat municipal en substitució del deficient de gas. Pel que explicaven les cròniques, la intensitat lumínica aportada pels nous fanals permetia, fins i tot, la celebració de balls en el seu resplendent interior.

Moltes de les actuacions dels arquitectes municipals romanen invisibles als ulls dels ciutadans, els quals desconeixen, en general, la vessant inestètica de infraestructures cabdals en el funcionament de qualsevol municipi, com ara el proveïment d'aigua i la xarxa del clavegueram. Aquesta consideració ve a tomb de la millora ciutadana que representava, per exemple, el mecanisme dissenyat per l'arquitecte Ayguavives consistent en unes trapes de fusta i ferro pensades per obturar hermèticament

55 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió del 22 d'octubre de 1915, f. 85-86v.

56 Botigues de venda de carns.

57 Títol expedit el 2 de març de 1914 per l'Escola d'Arquitectura de Barcelona.

58 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió del 5 de novembre de 1915, f. 90-90v. No consta cap procés de selecció.

59 Ildefonso de Ayguavives y de León, Marquès de las Atalayuelas.

60 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 14 de gener de 1916, f. 18.

els embornals del clavegueram d'alguns carrers que, com el d'en Gil de Frederic, exhalaven un baf pestilent. La mateixa situació es reproduïa als carrers de l'Àngel i Ciutat.

Tot gaudint d'un mes de permís⁶¹ sense sou que havia sol·licitat al·legant motius de salut, el 27 d'abril de 1916 Ignasi d'Ayguavives va contraure matrimoni amb Glòria Sala Carbonell, filla d'una aristocràtica família valenciana per a la qual cosa se li havia concedit real llicència per part del ministre de Gràcia i Justícia. Mentrestant, en les seves ocupacions administratives el substituïa el delineant de la secció facultativa d'Obres Públiques, Jordi Ramonet Sánchez⁶², qui poc després, guanyava per oposició la plaça en propietat d'oficial 2a de la companyia de Bombers, amb una gratificació anual assignada de 180 pessetes.

El sostingut augment demogràfic experimentat durant aquells anys al raval de Falcó motivà la previsorà redacció d'un projecte d'escoles a Sant Llàtzer, el qual seria aprovat en la sessió plenària del 16 de juny de 1916. El disseny d'aquest equipament⁶³, que es construiria en els terrenys cedits pel reverend Manuel Besora, era molt semblant a un altra escola que el mateix Ayguavives havia projectat, anteriorment, per a la pedania de Campredó. Consistia, doncs, en una senzilla nau d'una sola planta, coberta amb teulada a dues vessants i que acollia simètricament dues espaioses aules amb l'estricta i prescriptiva separació d'alumnes per raó de sexe. L'accés principal, a tocar del barranc de la Llet, va haver d'airejar-se per tal d'evitar les freqüents i perjudicials avingudes d'aquest torrent. La construcció d'aquest edifici⁶⁴ modernista, però, no es faria efectiva fins a 1924.

Per les reiterades queixes que el regidor Manuel Montagut elevava en els plens⁶⁵ municipals, hem d'intuir un cert relaxament en la sol·licitud dels permisos d'obres a les acaballes de 1916, quan la pràctica abusiva habitual era sol·licitar-los un cop acabades aquelles.

Pels volts del Nadal de 1917 Ignacio Ayguavives es nomenat⁶⁶ arquitecte de l'Estat i destinat a Ourense. L'obligada i precipitada marxa a aques-

61 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 14 d'abril de 1916, f. 70.

62 Jorge Ramonet també dirigí el setmanari satíric local *La Trompeta* (1915-1917)

63 Altres aspectes d'aquestes escoles són tractats en FORÉS, F. (2016)

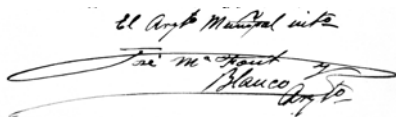
64 Després d'haver acollit diferents activitats, aquest edifici es troba actualment en desús i en accelerada fase de deteriorament. Des d'aquest peu de pàgina s'apela al compromís adquirit pel municipi de Tortosa en formar part de la Ruta Europea del Modernisme, en el sentit de protegir i conservar en bon estat els edificis municipals que d'aquest estil arquitectònic atresora la ciutat.

65 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 22 de desembre de 1916, f. 13v.

66 *El Pueblo*, 24 de desembre de 1917, pàg. 2.

ta ciutat corunyesa motivarà la seva dimissió⁶⁷ acceptada en la mateixa sessió en què el ple municipal s'assabentava de la sol·licitud d'un nou candidat a ocupar el càrrec que restava vacant. Alhora, s'habilitava com a substitut Marià Lleixà Subirats, qui el 27 de setembre passat havia estat nomenat ajudant delineant de la Secció d'Obres.

A partir de maig de 1927, succeint en el títol al seu pare, Ignasi d'Ayguavives passava a ostentar-ne el de *III marquès de Guardia Real* fins la seva mort esdevinguda l'any 1964 a València, ciutat on va residir els seus darrers anys⁶⁸.

Handwritten signature: *El Ajuntament de Tortosa*
Josep Maria Font y Blanco

Josep Maria Font Blanco (1918)

Vacant el càrrec per dimissió voluntària del seu anterior ocupant, l'Ajuntament havia acordat dotar la plaça d'arquitecte municipal amb 3.000⁶⁹ pessetes anuals i la gratificació de 365 pessetes en qualitat de cap del cos de bombers. Com a novetat, en aquesta convocatòria els aspirants al càrrec havien d'acreditar, a més a més de la preceptiva titulació i la puntuable experiència, el requisit lingüístic de "*entender y corresponder el lenguaje del país*", és a dir, la llengua catalana.

En la sessió plenària del 7 de febrer de 1918 es llegia la sol·licitud de Josep Maria Font Blanco per ser nomenat arquitecte municipal interí, juntament amb l'informe de la Comissió de Foment on es constata, amb escreix, el solvent currículum que presentava aquest candidat. Malgrat tot, el Ple acordà deixar en suspens la decisió atès que es trobaven en període electoral, la qual cosa els prohibia realitzar nomenaments de personal. Josep Maria Font era fill del matrimoni format pel prestigiós arquitecte barceloní August Font i na Pilar Blanco. Format a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, obtingué el títol amb data de 29 de gener de 1906. Finalment, el 20 de març de 1918 li seria concedida la plaça sol·licitada.

L'ampliació del Parc municipal en direcció al riu fou possible a expenses de desplaçar l'activitat de les històriques Drassanes, expulsant tots els seus gremis cap a l'altra ribera. En els terrenys així obtinguts i a sobre d'una elevació artificial de vegetació –coneguda com la muntanya rus-

67 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 7 de febrer de 1918, f. 278-279v.

68 Durant la dècada de 1950-60, Ignasi d'Ayguavives va arribar a ser Degà del Col·legi d'Arquitectes de València

69 En aquell moment, un metge titular de municipi cobrava un sou anual de 1.000 pta (La Sénia) o 1.500 pta (Ametlla de Mar).

sa— s’emplaçaria el ‘llac Nou’ o ‘llac dels Republicans’;⁷⁰ en contraposició amb l’anterior estany bastit pel polifacètic arquitecte Abril i Guanyabens, sota mandat d’un consistori conservador. Efectivament, fou sota el segon mandat de l’alcalde republicà Domingo Piñana Homedes quan es decidí, per motius d’higiene, clausurar el llac existent tot adduint que les seves aigües romanien estancades. Per contra, en el nou emplaçament es construiria “un llac d’aigua corrent”.⁷¹

En sessió del 6 de juny de 1918, es donava lectura a l’ofici de dimissió de Font Blanco, acceptant-se tot seguit i fent constar en l’acta el disgust de la corporació municipal pel comiat, a la francesa, de l’efímer tècnic municipal. No s’entreveu el veritable motiu de la sobtada marxa de l’arquitecte Font. Potser les qüestions polítiques es van immiscir en la seva tasca tècnica municipal o tal vegada Tortosa només representava una meta volant en l’accelerada cursa d’aquest professional. El cert és que aquest tècnic ostenta el dubtós rècord de ser l’arquitecte municipal de Tortosa de més curta estada en el càrrec de tot el segle XX: ni tan sols tres mesos!

Accidentalment, passava a encarregar-se’n de les oficines tècniques municipals el llavors delineant Marià Lleixà. Entre finals de maig i finals de juny de 1918 serà, doncs, aquest auxiliar nascut al Mas de Barberans qui signi, en qualitat d’ajudant de l’arquitecte municipal, les autoritzacions de llicències d’obra. Fou durant aquest període de provisionalitat quan s’iniciaren per una banda les obres⁷² del nou llac del Parc i, per l’altra, se saldaven satisfactòriament les proves de l’electromotor i de la bomba que havia d’eleva l’abundosa aigua que brollava del subsol del nou escorxador municipal. A aquesta aigua, de mineralització ferruginosa i perfectament potable, se la intentaria donar utilitat pública.

EL ARQUITECTO
J. Piñana
Tortosa 10-VI-22.

70 SUBIRATS PIÑANA, J. (2005): *Quatre alcaldes republicans de Tortosa*, Tortosa.

71 *Ibid.*, pàg. 25.

72 *El Restaurador*, 17 de juny de 1918, pàg. 3.

Ignasi Brugueras Llobet (1918-1919)

Un altre Ignasi jove i amb titulació recent agafava el relleu de l'anterior arquitecte municipal. Procedent de Barcelona, on havia nascut i residia, Ignasi Brugueras Llobet (1883-1964) prenia possessió del càrrec interí l'1 de juliol de 1918, malgrat que el seu nomenament oficial no s'acordés fins la sessió del 24 de juliol d'aquell mateix any. Al cap de sis mesos, automàticament, restà nomenat en propietat sense necessitat de cap nou acord. En els seus començaments, interessants projectes imbuïts de modernisme per a clients particulars deixaven constància de la seva predilecció estilística.

L'1 d'agost de 1918 s'inicià la pavimentació d'un nou estany en el Parc municipal. El disseny d'aquest nou llac presentava un brollador central amb un enllumenat de colors incorporat el qual anava mutant, cada mig minut, gràcies a un enginyós mecanisme⁷³ de rellotgeria concebut al taller de Ramon Pernot, situat al carrer de la Rosa, número 3. La seva construcció suposà l'eliminació d'una bona part d'un frondós bosc que regalava ombra perenne.

Pocs dies després, mentre s'enllestien amb èxit les proves d'estanquitat del flamant llac es procedia a buidar de peixos l'antic per tal de ser remodelat com a zona de lleure amb la col·locació de bancs encastats en el seu perímetre i la posterior instal·lació, en el seu centre, de l'efígie de l'insigne escultor tortosí Agustí Querol Subirats. L'autoria d'aquest monument cal atribuir-la a l'escultor local Víctor Cerveto (bust) i al mateix Brugueras (pedestal), i tot i l'efecte artístic⁷⁴ que produïa el conjunt s'ha de dir, però, que el bust col·locat era provisionalment de guix en espera de cisellar-lo en pedra i substituir-lo definitivament,⁷⁵ la qual cosa no succeiria fins gener de 1919. Finançada per subscripció popular, l'escultura fou inaugurada durant les festes de la Cinta de 1918, com també ho seria l'escorxador municipal el qual entrava en funcionament –ni més ni menys– deu anys després d'acabada la seva construcció. Més endavant, s'intentaria connectar hidràulicament les dues noves infraestructures públiques.

A principis de novembre de 1918 s'estaven planejant els eixamples dels cementiris de les partides rurals de l'Aldea, Bitem i Reguers. Per aquelles mateixes dates, un altre projecte redactat per la secció facultativa de l'Ajuntament tortosí fou el del recobriment del barranc del Rastre en el tram que discorria intramurs, concretament, des de la boca de la clave-

73 *El Restaurador*, 26 d'agost de 1918, pàg. 3.

74 *El Restaurador*, 9 de setembre de 1918, pàg. 3. *Acords municipals*, sessió de 8 de novembre de 1918, f. 203v, on es fan constar les felicitacions rebudes per part del Reial Cercle Artístic de Barcelona.

75 L'escultura dedicada a Querol romandria en aquest lloc fins a finals maig de 1922, moment en què es traslladà al Palmeral de l'inici del Parc. *Acords Municipals*, sessió de 18 de maig de 1922.

guera del Vall fins a la plaça de Tetuán (actual plaça de Mn. Sol). A finals d'agost de 1919 començarien aquestes obres.⁷⁶

Noves modificacions acordades⁷⁷ en la toponímia de la ciutat portaven a substituir el nom de la *plaza de Armas* pel de plaça de la Pau en el tram anomenat de pallols –entre el mercat públic i el Govern Civil– i a anomenar via de Pi i Margall el carrer des de l'esmentada plaça fins l'inici del carrer de Reus. A tot això, cal afegir l'acord⁷⁸ d'utilitzar l'idioma català, en primer terme, per a les plaques bilingües dels carrers, “*por ser Tortosa tierra catalana, catalanes los tortosinos y catalana la lengua que hablan*”. De finals del 1918 data, també, el projecte⁷⁹ que enllaçava el carrer de la Parra amb la travessia del mateix nom, perllongant-lo, així, fins l'esmentada via Pi i Margall.

Arran de la pavimentació amb llambordes dels carrers Bisbe Aznar i de la plaça Agustí Querol, el febrer de 1919 esclatava la polèmica quan l'Ajuntament, en base al R. D. de 31 de desembre de 1917, pretenia imposar contribucions especials als veïns implicats, tot argumentant la revaloració que aquesta actuació suposava per als seus edificis. Davant d'això, els veïns, rebotats pel procediment seguit, es negaren a pagar perquè, a diferència d'allò adduït per l'Ajuntament, ells entenien que tal actuació ni esmortia la trepidació dels sorolls dels carrers ni tampoc no millorava els edificis. A més a més, en el cas del carrer Bisbe Aznar sortien clarament perjudicats al substituir-se l'antic ferm continu i impermeable (pedra calcària compactada amb reblert d'argila) per un paviment discontinu i permeable (llambordes) que permetia filtrar l'aigua de pluja la qual s'esmunyia pels carreus de la volta gòtica de la claveguera que transcorre per sota, anant a parar als fonaments de les cases adjacents. Des de les catòliques pàgines d'*El Restaurador*⁸⁰ s'animava a interposar recurs davant les instàncies local i provincial.

Entre les grans passions d'Ignasi Brugueras figuraven l'etnografia i l'arqueologia. Durant la seva estada a Tortosa⁸¹ ja mostrà un extremat interès per aquestes disciplines. A principis de desembre del 1918 l'arquitecte es trobava excavant, vora la torre d'en Corder, en unes prospeccions arqueològiques que intuïen l'existència de vestigis de l'època

76 *El Restaurador*, 14 d'agost de 1919, pàg. 3

77 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 15 de novembre de 1918, f. 207.

78 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 22 de novembre de 1918, f. 119v-220v.

79 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 6 de desembre de 1918, f. 231.

80 *El Restaurador*, *diario de propaganda católico-social y de avisos*, un periòdic amb censura eclesiàstica.

81 Brugueras tenia casa a Bítam, localitat per a la qual va redactar el projecte de local social del Sindicat Agrícola.

etrusca, concretament d'hipogeus.⁸² Encisat per la bellesa primitiva de la contemplació de les ruïnes, al llarg de la seva vida Brugueras es va dedicar amb gran afany a buscar-ne i a col·leccionar-ne arribant a reunir un magnífic fons⁸³ d'escultures i ceràmiques precolombines de diferents períodes (Maia, Nahuat, Asteca). A l'Anuari que publicava l'antiga *Asociación de Arquitectos de Cataluña* (1918), Brugueras ja declarava la seva admiració per l'art vigorós i expressiu de països centro-americans com Mèxic, Colòmbia i Perú. Tanmateix, Brugueras arribà a publicar diversos estudis⁸⁴ sobre art precolombí, una matèria de la qual en va ser un profund coneixedor alhora que un amè conferenciant.

Encara sent arquitecte municipal de Tortosa, el 15 d'abril de 1919 Brugueras fou nomenat arquitecte adscrit al servei d'Hisenda. El 4 de juliol d'aquell mateix any marxà a Còrdova, on fou destinat com a arquitecte de l'Estat. Des de la llunyana i solitària ciutat andalusa, l'arquitecte Brugueras encara redactaria alguns projectes per a clients particulars en el terme municipal de Tortosa. D'entre els que es van executar, cal fer esment de la casa⁸⁵ situada al carrer de la Sang (actual Av. Generalitat, 4), per a qui seria alcalde de Tortosa durant la Segona República, Joan Benet Piñana. Als baixos d'aquest edifici d'adscripció noucentista, l'històric batlle hi tenia oberta una botiga de teixits.

Més endavant, Brugueras Llobet va passar alguns anys a El Salvador, on projectà diversos edificis, la majoria dels quals mai no arribaren a construir-se.

*El Arquitecto
Pau Monguió Fonts*

Pau Monguió Fonts (1920-1921)

Durant el lapse temporal entre la marxa d'Ignasi Brugueras i l'arribada d'un nou arquitecte municipal actuà com a cap⁸⁶ de la Secció de Foment Joan Pla Còrdoba, un tècnic electricista que, posteriorment, també donaria classes a l'Escola Municipal de Dibuix quan aquesta entrà en funcionament, l'1 de març de 1920. D'aquell moment daten l'aprovació⁸⁷

⁸² Construcció o excavació subterrània destinada a servir com a sepulcre.

⁸³ El Museu Etnològic i de Cultures del Món (Barcelona) compta, des de la seva inauguració, l'any 1948, amb una valuosa col·lecció de ceràmica maia —única a tot l'estat espanyol— procedent del fons d'aquest arquitecte.

⁸⁴ Vegeu BRUGUERAS LLOBET, Ignacio. (1946): "El estilo maya aplicado a las artes auxiliares de la arquitectura" en *Cuadernos de Arquitectura*, COAC, núm. 6, pàg. 235-248.

⁸⁵ El projecte d'aquest edifici ve signat per Ignacio Brugueras en data de 9 de setembre de 1922.

⁸⁶ Concretament, fou nomenat ajudant-delineant de la Secció de Foment amb la categoria de Cap de Subsecció. *Acords Municipals*, sessió de 25 de juliol de 1919, f. 131v.

⁸⁷ ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 7 de novembre de 1919, f. 209v.

de l'edifici escolar per al raval de Jesús i l'acord⁸⁸ d'obrir un carrer que connectés la plaça de Tetuán amb el carrer de Sant Domènec.

Procedent de Madrid, on havia cursat els darrers anys de la carrera, Pau Monguió Fonts va arribar, recent titulat i "per invitació",⁸⁹ per proveir la plaça vacant, sent nomenat el 20 de febrer de 1920 arquitecte municipal interí honorari⁹⁰. Aquest nomenament comportava les obligacions inherents en el càrrec, llevat de les d'assistència diària a les oficines municipals. Així, doncs, durant tot el segon semestre de 1919 la feina efectiva la desenvolupà la Secció de Foment abans esmentada. Més endavant,⁹¹ s'interpel·là l'arquitecte a prendre possessió efectiva de la plaça. Monguió Fonts havia nascut a Tarragona i n'era el primogènit del matrimoni format per l'arquitecte Pau Monguió Segura i Pilar Fonts Barberà.

Com succeí amb altres joves arquitectes que amb anterioritat van aterrar a Tortosa en busca d'experiència i de currículum, Monguió jr. va marxar a la més mínima oportunitat. Donada la fugacitat del seu pas per la ciutat, poca activitat urbanística es pot destacar deguda a la seva intervenció com a tècnic municipal, a diferència del seu progenitor de qui, ben aviat, en tornarem a tenir notícies.

La trajectòria professional de Monguió fill acabaria lligada a la docència a l'ETSAB,⁹² on guanyà la càtedra de Salubritat i Higiene. Com a curiositat estadística, cal apuntar que la descendència directa del seu matrimoni⁹³ amb Carmen Abella Fontova ha anat donant llum a altres Pau Monguió arquitectes fins a data d'avui, en què registrem la quarta generació, constituint, d'aquesta manera, una de les nissagues arquitectòniques de més llarga trajectòria a Catalunya.

El Arquitecto Municipal
Pau Monguió

88 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 14 de novembre de 1919, f. 211v-212.

89 En aquesta ocasió no es va convocar el reglamentari concurs.

90 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords municipals*, sessió de 20 de febrer de 1920, f. 282-282v.

91 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 8 d'octubre de 1920, f. 170.

92 Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona.

93 L'enllaç va tenir lloc el 29 d'octubre de 1924, a Barcelona

Pau Monguió Segura (1921-1923)

A partir del 13 de gener de 1921, Pau Monguió Segura tornà a exercir com a arquitecte municipal de Tortosa substituint, curiosament, el seu fill. Durant aquesta etapa de maduresa, Monguió emprendreia, com veurem, projectes de significativa transcendència urbanística per la ciutat.

De bon començament⁹⁴ va projectar l'escalinata d'accés al llac nou del Parc: un pautat passatge amb generosos replans i dotze⁹⁵ esgraons distribuïts en quatre tercets, tot fet de petits còdols.⁹⁶ A banda i banda, sengles bancades revestides de *trencadís* acompanyen cada desnivell amb unes infreqüents volutes de rocalla. Encara avui, constitueix un dels racons arquitectònicament més plaents del parc botànic de Tortosa.

Al mes d'abril de 1921 s'aguditzava la crisi del tovot, havent d'acomiarar les bòviles locals gran part del seu personal, atesa la continuada davallada de les comandes. Altres oficis relacionats amb la construcció, com ara, el ram de fusteria, també se'n ressentien d'aquesta recessió, la qual s'atribuïa a la llavors galopant crisi arrossera.

Mentrestant, el 18 de maig de 1921 se subhastaven les obres per a la conducció de les aigües subterrànies, aparegudes durant l'execució de la fonamentació⁹⁷ del nou escorxador, fins al mercat, parc, plaça de bous i fonts públiques, havent-se adjudicat a favor de la societat Mir, Godall i Batlle, de Barcelona. Aquesta infraestructura pública va ser un fracàs en tota regla, doncs l'aigua canalitzada amb prou feines arribava als punts de consum desitjats.

A principis de juny de 1922, Pau Monguió ja tenia enllestit el projecte de nova alineació del carrer de la Sang i el 4 de desembre d'aquell mateix any es procedia a replantejar l'obra d'ampliació del cementiri de Sant Llätzer, projectada l'any 1900 per Joan Abril. Aquesta immensa necròpolis, dissenyada seguint el model del nou cementiri de Barcelona, fou inaugurada el 31 de gener de 1923, un cop col·locada l'elegant reixa de ferro que assenyalava el seu accés.

Entre les primeres tasques que li foren encarregades a Monguió durant aquesta segona etapa figuren, també, la redacció de plànols i el pressupost per a unes escoles a la partida de Vinallop, i la construcció dels llargament reclamats urinaris públics. Tots dos acords es prenién per unanimitat en la sessió del 3 de març de 1921, sota l'alcaldia d'Antoni de Ramon d'Abària.

94 El plànol del projecte ve signat en data d'1 de març de 1921.

95 En un moment determinat, el desnivell que salvava aquesta escalinata fou modificat i solucionat amb els vuit esgraons que actualment presenta. Probablement, a aquest moment pertany la pèrgola afegida.

96 Aquest mateix disseny constructiu el trobem a la superba escala modernista que condueix a la glorieta existent al xalet Arasa (Ctra. Simpàtica, 25), obra de l'any 1923, també de Pau Monguió Segura.

97 *El Restaurador*, 20 d'agost de 1915, pàg. 3.

Situats a les cantonades de la façana al riu del mercat municipal, els urinaris constituïen sengles elements exempts, prefabricats i generats a partir de lleis geomètriques. Cadascun d'ells mostrava una carcassa metàl·lica, de base octogonal, interiorment destinada a la micció masculina. El conjunt venia coronat per una lleugera coberta de setze puntes de la qual emergia una decorativa torreta de ventilació on s'hi amagava el dipòsit⁹⁸ automàtic d'aigua corrent, sistema 'Barea', de 10 litres de capacitat. Exteriorment, les cares de l'octògon s'aprofitaven per fixar-hi cartells publicitaris que, segons els detractors dels urinaris públics, apaivagaven, si més no, el seu aspecte indecorós. Tot plegat, el disseny d'aquest singular mobiliari urbà mostrava una considerable semblança amb el dels urinaris que el mateix Monguió havia projectat i instal·lat a Tarragona, durant la seva etapa d'arquitecte municipal d'aquella ciutat.

La vida útil d'aquests dos urinaris –encara en ple funcionament a mitjan novembre de 1923– no va ser gaire llarga. Malgrat solucionar amb un acurat disseny modernista la demanda fisiològica que els va originar, el persistent problema dels fètds olors i l'ús relaxat que d'aquells se'n feia va acabar adjudicant-los una imatge social negativa.

Varias veces hemos presenciado, con la obligada repugnancia, que algunos individuos de determinada clase de la sociedad, creyendo encontrarse en pleno despoblado, salen de los urinarios del Mercado, olvidándose de aquella decente llamada: “caballeros, abrocharse”. Rogamos, por tanto, al alguacil del Mercado vigile dichos lugares, no excusados, sino bien públicos, y haga respetar la moral y las buenas costumbres.⁹⁹

Així doncs, la mateixa argumentació higiènica que va propiciar la instal·lació d'aquests elements urbans, també anomenats *vespasianes*,¹⁰⁰ va aconsellar, posteriorment, la seva retirada de l'espai públic.

L'any 1923 es presentava farcit d'esdeveniments de tota índole. D'entrada, a les 10 de la nit del 10 de gener l'oferta d'oci de la classe burgesa rebia un precís cop d'estoc en declarar-se un espantós incendi al teatre del Balneari, a resultes del qual el popular coliseu de Remolins va quedar del tot devastat. Assistint a les tasques d'extinció, Monguió va veure amb impotència com les mesures especials antiincendis que, paradoxalment, disposava el concorregut teatre no servien de gaire davant la badada del vigilant, origen del fatal desenllaç.

En més d'una ocasió, els tècnics municipals han hagut de treballar a corre-cuita o en circumstàncies tècniques desfavorables. De vegades han pogut redactar i construir projectes de nova planta i, en altres, s'han limitat a desenvolupar o executar les obres dels col·legues que els han

98 Els dos dipòsits foren adquirits a la ferreteria local de David Nivera.

99 *Correo de Tortosa*, 22 d'agost de 1924, pàg.2.

100 Va ser l'emperador Titus Flavi Vespasià qui va introduir els urinaris públics a Roma

precedit en el càrrec. Sovint, també han hagut d'afrontar amb paciència infinita les vel·leïtats i les decisions fluctuants dels mandataris de torn. Pel que fa a aquest darrer extrem, la construcció a Tortosa d'una caserna per a les forces de la Guardia Civil resulta del tot paradigmàtica, com intentarem explicar tot seguit.

El 10 de febrer de 1921 l'Ajuntament encarregà al seu tècnic municipal la redacció d'un projecte de caserna per allotjar la Guardia Civil. Un cop acabades les obres del llampant escorxador vora el riu, el local que havia ocupat l'antiga escorxaria del Rastre restava lliure i aprofitable per a tal destinació. Per tant, el ple municipal acordà la seva reutilització com a seu de la Guardia Civil juntament amb les dues finques contigües que caldria adquirir. Com no es va arribar a cap acord econòmic amb els propietaris d'aquestes finques, s'acordà la seva expropiació i que l'arquitecte formulés, de bell nou, un projecte de caserna al solar que deixarien lliure, un cop enderrocades les edificacions en qüestió. Sembla que aquesta decisió tampoc no acabava de fer-li el pes al consistori tortosí perquè poc després¹⁰¹ revocava l'esmentat acord i, alhora, decidia instal·lar els guàrdies civils a l'edifici de l'antic Ajuntament, compartint les dependències amb els Jutjats. Cal dir que, prèviament, s'havia decidit traslladar la seu de l'Ajuntament, situada al melic¹⁰² històric de la ciutat, a l'edifici de l'antic Hospital, a la plaça dels Estudis.

Mentre tot això es dilucidava, en sessió del 12 d'abril de 1923 Monguió presentava el projecte de *Casa Cuartel para la Guardia Civil*, el darrer dels seus grans treballs. Amb un llenguatge neoromànic influenciat pel seu admirat mestre Elies Rogent, aquesta impressionant caserna s'arribà a aprovar per unanimitat un cop expirat el corresponent període d'exposició pública i s'acordà la seva inserció en el *Boletín Oficial de la Provincia*. Malgrat això, el consistori tortosí—novament, cagadubtes— no devia tenir gaire clares les coses sobre aquest tema, doncs en un ple municipal posterior¹⁰³ revocava l'acord sobre l'emplaçament triat adduint que *los trámites posteriores y el costoso de las fincas que se han de expropiar son obstáculos insuperables que vienen a aumentar los causados por la angostura del sitio con la consiguiente falta de higiene y ventilación*.

A més a més, proposava la venda de l'edifici de l'escorxador vell i, amb l'import així obtingut, construir l'esbombada caserna en uns solars de propietat municipal, al barri de Remolins.

El resultat final d'aquest daltabaix és de sobres conegut: en efecte, es va poder construir la caserna però a partir d'un projecte diferent del

101 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 14 d'abril de 1921, f. 24-24v.

102 *Umbilicus urbis*, cruïlla formada pels carrers Ciutat i de la Presó.

103 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 29 de novembre de 1923, f. 105v-106.

de Monguió i, sorprenentment, en cap dels emplaçaments contemplats fins aleshores.

Coincidint amb el muntatge dels modernistes urinaris públics, s'acordaven obres¹⁰⁴ de millora en les instal·lacions de sanejament (desguassos de les parades i embornals del paviment) i, sobretot, en els lavabos del mercat municipal doncs, per dir-ho eufemísticament, no guardaven cap harmonia amb el majestuós edifici públic. En paral·lel, també s'estaven executant obres de reforma a la casa consistorial. Concretament, se substituïen la barana¹⁰⁵ de ferro i els esgraons de l'escala principal per sengles elements de pedra artificial. També els finestrals (fusteria i vitralls) de la galeria principal eren objecte d'un renovat disseny.¹⁰⁶

Durant els dies 20 i 21 d'octubre de 1923, una expedició procedent de Barcelona i formada per tretze membres de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya va gaudir d'una estimulante visita artística¹⁰⁷ a Tortosa. Catedral, Reials Col·legis i l'Observatori de l'Ebre, a Roquetes, constituïen les parades obligatòries del seu itinerari arquitectònic. Actuant com a amfitrió dels seus col·legues, aquest seria un dels darrers actes oficials a Tortosa de l'arquitecte Pau Monguió Segura, doncs mitjançant un ofici¹⁰⁸, datat el 31 d'octubre de 1923, presentà la seva renúncia al càrrec d'arquitecte municipal a l'haver estat declarada incompatible aquesta ocupació amb la d'arquitecte del cadastre urbà, la qual venia desenvolupant darrerament.

D'aquesta manera, vint-i-dos anys més tard, Monguió tancava el cercle de la seva etapa professional tortosina deixant un llegat que el situava en l'esglaió més elevat dels arquitectes municipals que han posat el coll per Tortosa, una ciutat –garrepa en reconèixer els bons tècnics– que, malgrat tot, captivava les visites foranes i despertava l'interès de futurs¹⁰⁹ arquitectes municipals.

104 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió del 18 d'octubre de 1923, f. 56-56v.

105 La nova barana s'assemblava a la que existeix a *Villa Alicia*, (xalet Pallarés) i a altres edificis de la ciutat com ara el número 4 de l'Av. de Catalunya, a Ferreries.

106 *Correo de Tortosa*, 21 d'agost de 1923, pàg. 2.

107 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de l'11 d'octubre de 1923, f. 48.

108 ACBEB, fons ajuntament de Tortosa, *Acords Municipals*, sessió de 3 de novembre de 1923, f. 69v-70.

109 Arran d'aquesta visita sorgiria l'elecció del següent tècnic municipal de Tortosa. (*Acords Municipals*, sessió de 3 de novembre de 1923, f. 74v).

Arxius

Arxiu Comarcal del Baix Ebre, ACBE. Tortosa.

Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. AHCOAC, Tortosa i Barcelona.

Arxiu Històric de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, AHETSAB, Barcelona

Bibliografia

CEGARRA, G.; PONS, V.; LÓPEZ, A. (2016). "Modernismo en la Ciudad de Tortosa: un siglo de inexactitudes y atribuciones equivocadas" en *El Modernismo en el Arco Mediterráneo. Arquitectura, Arte, Cultura y Sociedad*. CIMAM, pàg. 699-708. Cartagena.

DD. AA. (2015). *Anys de llum a la ciutat. L'empremta social, cultural i científica del XIX al XX a Tortosa*. Escola Art Tortosa-Diputació Tarragona, Tortosa.

DD. AA. (1923). *Anuario MCMXXIII*. Asociación de Arquitectos de Cataluña, Barcelona.

FORÉS, F. (2016). *Pas a pas pel barri de Sant Llàtzer-1*. AVV Sant Llàtzer, Tortosa.

LÓPEZ DAUFÍ, A. (2002). *Guia d'Arquitectura de la Demarcació de l'Ebre*. COAC-Ebre, Tortosa.

LÓPEZ DAUFÍ, A. (2013). "Els arquitectes municipals de Tortosa: 1880-1901" en *Recerca*, núm. 15, pàg. 127-157. Tortosa.

MARTÍNEZ, J.; PÉREZ, A. (1998). *El Modernismo en la ciudad de Teruel*. Instituto de Estudios Turolenses, Teruel.

MIRAVALL, R. (1997). *Flagells naturals sobre Tortosa. Riuades, gelades, aiguats i sequeres, ventades i terratrèmols*. Columna-Tresmall, Barcelona.

VIDAL, J; CURTO, A. [coord.] (2004). *Patrimoni al rebost*. La Veu de l'Ebre, Tortosa, pàg. 45-46.